

**TURUN
YLIOPISTO**

”Kirottu hetki elämässäni”

Nuutti Niemelän päiväkirjamerkintöjä Riihimäen punavankileiriltä 1919–1920

Poliittisen historian
kandidaatintutkielma

Laatija:
Ilona Lindgren

26.11.2025

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä: Ilona Lindgren

Otsikko: ”Kirottu hetki elämässäni” – Nuutti Niemelän päiväkirjamerkintöjä Riihimäen punavankileiriltä 1919–1920

Sivumäärä: 35 sivua

Päivämäärä: 26.11.2025

Tutkielmani aiheena on tutkia Riihimäen vankileiriä kokemushistoriallisesta näkökulmasta. Tutkimusaineistonani toimii Nuutti Niemelän 70 sivuinen muistelmavihkonen, johon kirjoitettiin päiväkirjamerkintöjä vuosien 1919 ja 1920 aikana. Niemelä vangittiin Kotkassa ja kuljetettiin toukokuussa 1918 Riihimäen vankileirille. Sieltä hän sai lopulta työpaikan kirjastosta. Tavoitteenani on tutkia, miten yksittäisten vankien muistelmien avulla voidaan tutkia vankileiriä suurempana kokonaisuutena. Tutkimus on käyttää apunaan mikrohistoriallista lähestymistapaa, kokemushistoriallisesta näkökulmasta. Lisäksi tutkin muistelmissa esiintyviä selviytymisstrategioita. Riihimäen vankileiri oli toiminnassa toukokuusta 1918 vuoden 1920 loppuun. Sen suurin vankimäärä oli 8495, tehden leiristä Suomen kuudenneksi suurimman.

Avainsanat: vankileiri, punavanki, sisällissota, muistitietotutkimus, muistelmat, mikrohistoria, toinen tieto

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Vankileirin synty	4
1.2	Aikaisempi tutkimus ja tutkimusmetodi	5
1.3	Alkuperäisaineisto ja tutkimuskysymykset	8
2	Nuutti Niemelän omat kokemukset	10
2.1	Vangin maailmankuva	10
2.2	Traumat	13
3	Kun muut kohtaavat vääryyksiä	17
3.1	Toisten kokema väkivalta	17
3.2	Muiden vankien muistelmat	20
4	Selviytymistä ja vastarintaa	23
4.1	Ystävät selviytymisen kulmakivenä	23
4.2	Arjen perustarpeet – tarkastelussa ruoka ja hygienia	25
4.3	Valtahierarkiat Riihimäen vankileirillä	27
5	Johtopäätökset	30
	Lähteet	32

1 Johdanto

1.1 Vankileirin synty

Kandidaatin tutkielmani aiheena on käsitellä Riihimäen vankileiriä kokemushistoriallisesta näkökulmasta. Koska kyseessä on mikrohistoriallinen tapaustutkimus, käytän alkuperäisaineistonani yhden vangin muistelmavihkosta Riihimäen vankileiriltä. Mutta miksi juuri Riihimäki? Kanta-Hämeeseen kuuluvassa kaupungissa sijaitseva leiri oli tiedettävästi kuudenneksi suurin vankileiri. Valitsin Riihimäen tarkasteltavaksi, koska sitä ei ole tutkittu paljoa kokemushistoriallisesta näkökulmasta käyttäen yksittäisten vankien kirjallisia alkuperäisaineistoja.

Tutkimuksen kohteena oleva henkilö, Orimattilassa kasvanut Nuutti Niemelä, tuotiin Riihimäen vankileirille toukokuussa 1918. Hän oli taistellut Hennalan ja Lahden ympäristössä ja lopulta vangittu Kotkassa 4.5.1918. Sieltä hänet siirrettiin muutaman päivän kuluttua Kymnlinnaan ja 26.5.1918 Niemelä siirrettiin Riihimäen vankileirille, jossa hän oli vangittuna maaliskuuhun 1920 asti. Tutkielmani tavoitteena on selvittää, miten valkoiset kohtelivat punavankeja ja miten se näkyi vangin päiväkirjamerkintöjensä avulla arkisissa kuvauksissa. Mikrohistoriallinen tapaustutkimus avaa yksittäisen vangin näkökulmaa laajemmasta vankileirirakenteesta. Yhdistettynä muistitietotutkimukselliseen analyysiin Niemelän merkinnöistä saadaan selville, miten ja miksi hän muistaa ja kertoo tapahtumista niin kuin tekee.

Ennen kuin alan käsittelemään leiriä päiväkirjamerkintöjen näkökulmasta, on tärkeää tuoda esiin Riihimäen vankileirin kontekstia. Silloisen kylän alueella sijainneet sen aikaiset kasarmirakennukset olivat kapasiteetiltaan liian pienet marraskuussa 1909 Vaasasta lähetetyille venäläisille joukoille, joten he alkoivat nopeasti etsimään maapalstaa uuden kasarmialueen rakennusta varten.¹ Kasarmialueen rakentaminen kesti neljän vuoden ajan ja valmistui vuonna 1914. Tuloksena syntyi 56 punatiilipintaista rakennusta, kahdeksan varastoa sekä käymälöitä, kaivoja ja bysanttilaistyylinen kirkko. Kasarmialueen kapasiteetti mitoitettiin 1500 henkilölle.²

¹ Lehtoväre 2001, 26.

² *ibid.*, 35.

Riihimäellä käytiin sisällissodan aikana vain yhden päivän mittainen taistelu, joka tunnetaan nimellä Riihimäen valtaus. Taistelu käytiin 22.4.1918 ja jo saman päivän iltana koko kylä oli valkoisten hallussa. Venäläiset luovuttivat kasarmialueen punaisille, sillä Venäjällä tapahtunut bolševikkien vallankumous oli heikentänyt taisteluintoa. Lisäksi Riihimäellä olleet venäläiset ilmoittivat olevansa puolueettomia Suomen sisällissodassa.

Riihimäen valtauksen jälkeen valkoiset alkoivat kerätä punavankeja leirille suorittaessaan niin sanottuja puhdistustoimia.³ Tämä tarkoitti punaisten etsimistä, vangitsemista sekä mielivaltaista ampumista. Ensisijaisesti valkoiset etsivät työväenliikkeen johtohenkilöitä, työväenlehtien toimittajia sekä muita vaarallisina pitämiään henkilöitä.⁴ Etelä-Hämeen alueella punavankeja oli sodan päätyttyä 20 000–30 000.⁵

Vangit eivät olleet kotoisin vain Riihimäen alueelta vaan ollessaan toiminnassa vankileiri vastaanotti vankeja eri puolilta Suomea. Merkittävin siirto tapahtui Kouvolasta, jolloin vankeja saapui leirille noin 3700.⁶ Vankien enimmäismäärä saavutettiin kesäkuussa 1918, kun leirillä raportoitiin olleen yhteensä 8495 punavankia.⁷

1.2 Aikaisempi tutkimus ja tutkimusmetodi

Aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta sisällissodanjälkeisistä vankileiristä on saatavilla runsaasti. Jaakko Paavolaisen *Vankileirit Suomessa 1918* (1971) voidaan pitää yleisteoksena suomalaisen vankileirihistoriaan.⁸ Hän käy läpi vankileirien eri vaiheita sekä niiden olosuhteita. Paavolaisen teos avasi ovet laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun sisällissodan perinnöstä, sillä ennen tätä vankileirien ja sisällissodan historia olivat vaiettu, jopa tabu aihe. Menneisyyden kipeisiin kohtiin ei haluttu kajota, kun siitä oli kulunut ajallisesti vain vähän aikaa. Paavolaisen teoksen ilmestyessä sisällissodasta oli ehtinyt kulua puoli vuosisataa, joten vähitellen keskusteluilmapiiri alkoi muuttua ja vankileireistä kertovaa tutkimusta ilmestyi enemmän.

³ Hoffrén ja Penttilä 1979, 681.

⁴ Lindholm 2017, 37.

⁵ Hoffrén ja Penttilä 1979, 689.

⁶ Ibid., 689.

⁷ Paavolainen 1971, 111.

⁸ Paavolainen 1971.

Myös yksittäisistä leireistä on tehty aikaisempaa tutkimusta. Merkittävimpiä leirejä, kuten Tammisaaren ja Tampereen vankileirejä on tutkittu paljon esimerkiksi Sture Lindholmin teos *Vankileirihelveti Dragsvik*⁹ (2017) sekä Tuomas Hopun *Toivon ja epätoivon aika*¹⁰ (2020) kuvaavat vankileirikokemusta sekä vankien että henkilökuntien näkökulmasta.

Riihimäen vankileiristä tehtyä tutkimuskirjallisuutta ei löydy yhtä paljon kuin edellä mainituista leireistä. Jari Lehtoväreen *Riihimäen varuskunnan historia I 1909–1939*¹¹ (2001) on kirjoitettu nimenomaan itse varuskunnan näkökulmasta. Vankien kokemuksista kyllä mainitaan kirjassa, mutta sen pääpaino on yleisessä kuvailussa kuten kasarmialueen rakennuksesta ja sen toiminnasta. Kalevi Penttilän toimittamassa *Riihimäen historia I*¹² (1979) -yleisteoksessa sisällissotaa ja vankileiriä tutkitaan myös yleisellä tasolla, kuvaten sen olosuhteita ja toimintavaiheita. Kirjassa käsitellään edellä mainittuja tapahtumia nimenomaan Riihimäen näkökulmasta. Näiden teosten lisäksi Riihimäen vankileiri mainitaan muissa teoksissa muutamalla lauseella muiden vankileirien joukossa esimerkiksi Pertti Haapalan ja Tuomas Hopun toimittamassa *Sisällissodan pikkujättiläisessä*¹³ (2009).

Jotta yleisemmästä kuvailusta päästään syvemmälle ymmärtääksemme vankien kokemusta osana sen hetkistä yhteiskunnallista tilannetta, rinnalle tarvitaan mikrohistoriallista rajausta. Se ottaa tarkasteluun jonkin yksittäisen henkilön, yhteisön, tapahtuman tai ilmiön, jonka avulla aineiston analysointi tehdään yksityiskohtaisen tarkasti. Matti Peltonen on suomalaisen mikrohistoriallisen tutkimuksen merkittävimpiä nimiä. Hän on kirjoittanut muun muassa kirjan *Mikrohistoriasta*¹⁴ (1999), jossa hän tuo esille termin ”poikkeukselliset tyyppillisyydet”.¹⁵ Kyseisen termin avulla havainnollistetaan mikrohistoriallisia, ruohonjuuritason ilmiöitä osana suurempaa kokonaisuutta. Mikrohistoriallinen tapaustutkimus on Riihimäen vankileirin tutkimuksessa tarpeen, sillä nimenomaan sen vankeihin keskittyvää tutkimusta ei niinkään ole vielä tehty. Mikrohistoria ei ole kuitenkaan itsessään teoria vaan pikemminkin tutkimusta rajaava tekijä.¹⁶ Siksi käytän tutkimuksessani muistitietohistoriallista viitekehystä. Toinen mikrohistoriallisen tutkimuksen johtavista nimistä on amerikkalainen Jill

⁹ Lindholm 2017.

¹⁰ Hoppu 2020.

¹¹ Lehtoväre 2001.

¹² Hoffrén ja Penttilä 1979.

¹³ Haapala ja Hoppu 2009.

¹⁴ Peltonen 1999.

¹⁵ Ibid., 63.

¹⁶ Fingerroos ja Haanpää 2006, 26.

Lepore. Hän kuvaa mikrohistoriallista tutkimusta intensiiviseksi yksittäisten henkilöiden tutkimiseksi.¹⁷ Näin saadaan tietoa henkilöiden omasta kokemuksesta mikroskooppisen tarkasti.

Kokemushistoriallinen tutkimussuuntaus kuuluu muistitietotutkimuksen piiriin.

Muistitietotutkimus yleisesti tutkii henkilöiden muistelmia ja muistia, sekä tapaa miten nämä muistelmat ovat syntyneet. Muistitietotutkimuksen käsitteen kehitti Jorma Kalela vuonna 1984 englanninkielisen *oral history* -termin pohjalta. Hänen mukaansa kyseinen termi ei palvellut sitä tarkoitusta mihin se oli suunniteltu: suullinen historia ei ottanut huomioon sitä mikä on oleellista eli kiinnostusta muistiin perustuvaan tietoon.¹⁸ Muistitietotutkimus nousi marginaalista asemastaan 1980-luvulla. Lisäksi arjen historian käsite herätti kiinnostusta. Kyseisellä käsitteellä tuodaan esiin fakta, että kaikki ihmiset ovat osana historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessia.¹⁹

Haluan myös rajata käsitteeni muistitietotutkimuksesta nimenomaan suomalaiseen muistitietotutkimusperinteeseen. Kansainvälisesti tutkimussuuntausta pidetään nimenomaan suullisen tiedon tutkimisena. Suomessa mukaan luetaan kuitenkin myös kuuluvaksi kirjalliset lähteet.²⁰

Kandidaatin tutkielmaa tehdessäni hyödynnän erityisesti Outi Fingerroosin ym. toimittamaa teosta *Muistitietotutkimus*²¹ (2006). Kirja avaa muistitietotutkimuksen merkitystä suomalaisella tutkimuskentällä sen syntyajoista lähtien. Toinen tärkeä muistitietotutkimuksen teos on Taina Ukkosen väitöskirja *Menneisyyden tulkinta kertomalla*²² (2000). Ukkonen käsittelee väitöskirjassaan muistamista viiden Turun telakkatyöläisnaisen näkökulmasta, heidän suhdettaan työyhteisöön sekä ammattiyhdistystoimintaan.

Haluan nostaa myös yhden pro gradu -tutkielman osaksi tutkimusaineistoa. Nina Sunin tutkielma *Aikas vahinkon tehnyt lysti: punavankien kokemukset ja selviytymiskeinot Hennalan, Riihimäen ja Suomenlinnan vankileireillä kirjeenvaihdon ja muistelmien valossa*

¹⁷ Lepore 2001, 3

¹⁸ Savolainen ja Taavetti 2022, 10.

¹⁹ Kalela 2001, 19.

²⁰ Fingerroos ja Haanpää 2006, 27.

²¹ Fingerroos et. al. 2006.

²² Ukkonen 2000.

²³(2001) antoi inspiraatiota omaan kandidaatintutkielmaani. Hän on myös tutkinut vankileirejä muistitietotutkimuksellisesta näkökulmasta. Kuitenkaan Riihimäen vankileiriä hän ei käsitellyt yhtä yksityiskohtaisesti kuin Hennalaa ja Suomenlinnaa, mikä antoi tilaa omalle kandidaatintutkielmalleni keskittyä erityisesti juuri Riihimäen vankileiriin kokemushistoriallisesta näkökulmasta.

Tämän tutkimuksen lähteiden etsimiseen olen käyttänyt apunani Keenious tekoälyohjelmaa. Käytin hakusanoina ”muistitietotutkimus” sekä ”mikrohistoria” termejä, joiden avulla etsin tietoa olemassa olevista artikkeleista. Käytin tekoälyohjelmaa tutkielman alkuvaiheen aikana.

1.3 Alkuperäisaineisto ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen alkuperäisaineistona käytän yhden vangin kirjoituksia leiriltä. Tämä muistelmavihkonen koostuu kirjoituksista Niemelän ollessa vankileirillä. Kaikki merkinnät on kirjoitettu vuosina 1919–1920. Koko kirjanen keskittyy Niemelän vuosiin 1918–1920 eli aikaan hänen tulostaan leirille aina hänen vapautumiseensa saakka. Vihko on noin 70 sivuinen ja se pitää sisällään niin Niemelän kuin muutaman muunkin vangin päiväkirjamerkintöjä. Vihko sisältää noin kolmekymmentä erilaista merkintää, jotka vaihtelevat aikaisempien kokemusten kuvailemisesta kaipaileviin runoihin ja vankileirin arkea esittäviin piirroksiin. Muiden vankien merkinnöille on omistettu oma alalukunsa 3.2.

Kandidaatintutkielmaani varten olen valinnut primääriaineiston pohjalta seuraavat tutkimuskysymykset: 1. *Miten vankileirin valta-asetelmat näkyivät arjen kuvauksissa?* ja 2. *Millaisia selviytymisstrategioita hyödynnettiin Riihimäen vankileirillä?* Näihin kahteen pääkysymykseen vastaan käsittelylukujen aikana, jotka olen jakanut kolmeen osaan.

Ensimmäinen käsittelyluku käsittelee Nuutti Niemelän arjen kokemuksia leirillä eli miten hän on kokenut tullessa kohdelluksi valkoisten toimesta ollessaan vangittuna. Käsittelyluvussa tarkastellaan vangin maailmankuvaa eli millainen hänen suhtautumisensa ympärillä olleisiin tapahtumiin on. Maailmankuva ei rakennu itsestään vaan kaikki mitä henkilön ympärillä tapahtuu, on osa tätä muistamisprosessia.²⁴

²³ Suni 2001.

²⁴ McKeough 2017, 115.

Toisessa käsittelyluvussa tarkastelen sitä tyyliä ja kertomistapaa, joilla Niemelä kuvailee muiden vankien kohtaamaa väkivaltaa vankileirillä. Mitkä tapahtumat ovat olleet niin merkittäviä, että ne ovat olleet kirjoittamisen arvoisia? Tässä kappaleessa huomataan, kuinka jotkin teemat ovat muita arvokkaampia ja päätyvät sen vuoksi osaksi päiväkirjamerkintöjä. Analyysissä otetaan tarkemmin tarkasteluun eri äänensävyt, tyyli sekä se mitä korostetaan tai mahdollisesti jätetään kertomatta. Tarkoituksena ei ole selvittää, mitkä Niemelän mainitsemista asioista olisivat tosia vaan se, miten hän selittää näitä kokemuksia omin sanoin.

Viimeisessä käsittelyluvussa käsittelen vankileirikokemusta erilaisten selviytymisstrategioiden näkökulmasta. Miten näitä eri strategisia keinoja hyödynnetään vankileirillä vankien omakohtaisten kokemusten näkökulmasta. Teemoja, joita päiväkirjateksteistä nousi esiin, olivat ystävyys, ruokailu, hygienia sekä vartijoiden vastustaminen. Näiden teemojen avulla saadaan mikrohistoriallinen näkökulma vankileirin selviytymisen arkeen. Näkökulma on tarpeen, sillä se antaa kilpailevan näkökulman viralliseen tietoon. Nuutti Niemelän kokemukset ovat siis niin sanottua *toista tietoa*. Termillä tarkoitetaan jonkin sellaisen henkilön, ryhmän tai marginaaliryhmän tietoa ja kokemuksia, jotka viralliset asiakirjat ovat sivuuttaneet.²⁵ Se on tietoon perustuvaa valtataistelua. Virallisia toimijoita ovat vankileirikontekstissa esimerkiksi vankilan johtajat.

Kokemushistoriallisessa näkökulmassa painotetaan henkilön omia kokemuksia. Tarkastelun kohteena ovat esimerkiksi sanavalinnat ja asiat mitä henkilö on halunnut kertoa asiasta. Asian sanominen tai sanomatta jättäminen on tärkeää huomioida: mikä on se syy miksi muistelija ei ole halunnut kertoa jostakin tietystä aihepiiristä yhtä avoimesti kuin muista?

Kokemushistoriallinen näkökulma ei niinkään keskity siihen, ovatko kaikki faktat todenperäisiä mitä muistelija antaa olettaa.²⁶ Tieteellisessä tutkimuksessa on kuitenkin hyvä noudattaa tervettä kriittistä ajattelua. Tutkimukseni perustana on kuitenkin yksittäisen henkilön vankileirikokemus, joten muiden kokemus saattoi hyvinkin poiketa Nuutti Niemelän kokemuksista.

²⁵ Törrönen 2005, 15.

²⁶ Fingerroos ja Haanpää 2006, 33.

2 Nuutti Niemelän omat kokemukset

2.1 Vangin maailmankuva

Muistitietotutkimuksessa keskiössä ovat tutkittavan omakohtaiset kokemukset, niistä saatu arvokas subjektiivinen tieto sekä tutkijoiden tekemät tulkinnat.²⁷ Ihmisellä on luontainen tarve tuottaa omasta historiastaan tietoa sekä itsereflektiota menneistä tapahtumista.²⁸

Muistitietotutkimus ei keskity pääasiassa faktojentarkistukseen, vaan tutkimuksessa keskitytään enemmänkin siihen, miten henkilö kokee ja kuvailee jo tapahtuneita asioita.²⁹ Kun ihminen palauttaa mieleensä asioita, taustalla vaikuttavat monet eri seikat. Tärkein niistä tämän työn kontekstissa on henkilön maailmankuva. Seuraavan alakappaleen aikana erottelen niitä tekijöitä, joista Nuutti Niemelän maailmankuva muodostuu. Se, miten hän näkee maailman, auttaa ymmärtämään paremmin sitä miksi hän kirjoittaa kokemuksistaan niin kuin kirjoittaa. Toisin sanoen rakennan kontekstin sille, miten ja mitä päiväkirjan kirjoittaja on voinut ajatella kirjoitushetkellä.

Miten kokemukset ylipäättään rakentuvat? Ne eivät koostu vain siitä, mitä ihminen kokee, vaan myös siitä ympäristöstä, jossa hän tapahtumahetkellä on ollut.³⁰ Kaikki mitä ihminen näkee, kuulee, haistaa ja maistaa ympärillään on osa sitä kokemusta, josta muistot rakentuvat. Muisto elää myös koetun jälkeen, kokemusten tulkinnat ovat siis jatkuvassa muutoksessa.³¹ Jos muisti olisi staattinen, kokemuksista kerrottaisiin aina samalla tavalla, riippumatta siitä kenen seurassa sen jakaisi tai millä tyylillä oli se sitten suullinen tai kirjoitettu kokemus. Alessandro Portelli, italialainen muistitietotutkimuksen pioneeri mainitsee artikkelissaan ”Mikä tekee muistitiedosta erityisen?” (2006) muistin muodosta ja liikkeestä. Se ei ole staattista, koska muistelija rakentaa jatkuvasti syy-yhteyksiä kokemaansa, jäsentää tietoa ja palauttaa sitä mieleensä. Hän pyrkii siis luomaan kokemalleen historiallista kontekstia.³²

Nuutti Niemelä oli sosiaalidemokraattisen puolueen jäsen. Hän siis ajoi työväen asiaa eteenpäin parlamentaarisiin keinoihin. Yksi konkreettisesta esimerkeistä, jonka muistelmista huomaa, että henkilö kuului sosiaalidemokraatteihin, oli hänen liimaamansa kuva

²⁷ Fingerroos ja Peltonen 2006, 9.

²⁸ Peltonen 2022, 11.

²⁹ Ukkonen 2000, 33.

³⁰ Häkkinen 2022, 328.

³¹ Portelli 2006, 58.

³² Ibid., 58.

muistelmien viimeisillä sivuilla. Kyseinen kuva oli Eetu Salinin muotokuva. Salin oli yksi sosiaalidemokraattisen puolueen perustajajäsenistä sekä suomalaisen työväenliikkeen aktiivi.³³

Vangin päiväkirjamerkinnöissä ei ole tarkempaa havaintoa kuitenkaan siitä, miksi sosiaalidemokraattisen puolueen jäsen liittyi kapinalliseen punakaartiin, jonka tavoitteena oli saada valta itselleen aseellisella vallankumouksella. Sosiaalidemokraattisessa ajattelussa oli kuitenkin ollut jo pitkät perinteet viharetoriikassa. Tämä yhdistettynä vahvaan uhritunteeseen synnytti työväenluokassa kollektiivisen kokemuksen vuosien uhratusta ajasta.³⁴ Suomessa sosiaalidemokraattien valta työväenliikkeen johtajana luisui ennen sisällissotaa vallankumouksellisten punakaartiin käsiin eri puolella Suomea. Näin tapahtui myös Riihimäellä.³⁵ He olivat kyllästyneitä omien oikeuksiensa poljentaan. Kun oma luokkaidentiteetti oli uhattuna, sitä haluttiin lähteä puolustamaan. Varsinkin, kun kyseessä olivat työväen oikeudet, taistelu omistavaa luokkaa vastaan kärjistyi lopulta välttämättömäksi.³⁶

Ollessaan punavankina Niemelälle kehittyi uudenlainen identiteetti: punavanki-identiteetti. Hän oli vankina Riihimäen vankileirillä yli kahdeksan tuhannen muun vangin kanssa. Se oli se yhteisö, johon hän kuului. Yhteisön jäseniä kohdeltiin kaltoin, erittäin epäinhimillisissä olosuhteissa. Niemelä oli edelleen osa työläisidentiteettiä, mutta hän oli myös vankina. Tästä selvimpänä esimerkkinä on valkoisten vartijoiden suorittama systemaattinen väkivalta, joka näkyi eri muodoissa. Fyysistä väkivaltaa kuten pamputtamista, potkimista ja lyömistä sekä henkistä väkivaltaa kuten solvaamista ja uhkailua esiintyi useimmilla vankileireillä.³⁷

Vaikka Niemelä oli vankileirillä hän ei tunne häpeää omasta itsestään eikä myöskään siitä minkä vuoksi joutui leirille. Hän on ylpeä omasta työläisidentiteetistään ja haluaa jakaa omat kokemuksensa vankileiriltä.

(...) mutta kun se vapaussota nieli ne valtion varat, niin haluan etenkin, kun minulla vankilassa täytyy olla nöyrä sydän harrastamaan kaikkea hyvää, antaa kynälleni vapauden, piirtää ja kirjoittaa parhaan mukaan tältä ajalta.³⁸

³³ ”Eetu Salin” Lahden visuaalisten taiteiden museon verkkosivut www.malvamuseo.fi (luettu 20.11.2025)

³⁴ Tepora 2018, 147–148.

³⁵ Hoffrén ja Penttilä 1979, 655.

³⁶ Ibid. 650.

³⁷ Paavolainen 1971, 151–152.

³⁸ Niemelä ”Nuutti Toverille” päivämäärätön, 10.

Punaisten haluavat omien muistelmien avulla kertoa siitä mitä leireillä todellisuudessa tapahtui. Tätä tietoa kutsutaan *toiseksi tiedoksi*. Sen tarkoituksena on haastaa virallinen kerronta tapahtumista, jonka on yleensä laatinut jokin organisaatio. Toinen tieto tarjoaa vaihtoehtoisia näkemyksiä sille, miten jokin asia on tapahtunut tai koettu.³⁹ Juuri tällä vastatiedolla myös Nuutti Niemelä haluaa haastaa virallisen kerronnan ja kertoa totuuden sitä mitä hän itse koki leiriolosuhteissa. Niemelä listasi syitä sille, miksi ylipäätään halusi kirjoittaa kokemuksistaan leirillä:

1. Ikuistaakseni “punikkien” v. 1918 käsityöt ja taiteen
2. Ikuistaakseni valkoisen suomen poliittisten vankiloiden elämää sekä
3. Voidaksemme tarvittaessa tämän mukaan valmistaa taas toiset uuden vapaussodan varalta.⁴⁰

Niemelän viesti on selkeä. Hän ei halua, että hänen tai muiden punaisten kokemusta unohdettaisiin. Hän kertoi omista kokemuksistaan niin kuin hänelle itselleen sopi. Päiväkirjamerkinnot kirjoitettiin kaikki yhden vuoden sisällä. Tämä selittää myös, miksi hän päätti käyttää sisällissodasta nimitystä vapaussota. Hän halusi valmistaa lukijan uuden uhan varalta. Valkoisten toiminta kuvataan vihollisen asemassa.

Kokemukset ja niiden mieleen palauttaminen ovat kokoelma valikoitua muistia. Se tarkoittaa, että kirjoittaja päättää itse, miten ja kuinka paljon haluaa jostakin asiasta kertoa.⁴¹ Taustalla vaikuttavat monet eri syyt kuten ideologia ja traumat. Asiasta A kerrotaan enemmän ja yksityiskohtaisemmin kuin asiasta B. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö B olisi jotenkin vähemmän tärkeämpi asia. Muistajan aivot voivat yksinkertaisesti estää muistelemasta jotakin asiaa yksityiskohtaisemmin johtuen esimerkiksi traumasta. Jokaisella muistolla on tarkoituksensa. Muistelijä on tietoisesti valinnut mitä haluaa kirjoittaa tai jättää kirjoittamatta.⁴²

³⁹ Peltonen 2009, 17.

⁴⁰ Niemelä ”Nuutti Toverille” päivämäärätön, 10.

⁴¹ Ukkonen 2000, 86.

⁴² Peltonen 2009, 16.

2.2 Traummat

Kun ihminen kokee jotakin traumaattista, tapa miten hän reagoi on täysin riippuvainen yksilöstä. Lisäksi traumaattisiin kokemuksiin perustuva muistelu rakentuu sekä entisten että nykyisten kokemusten perusteella. Käsitellessään traumaa ihminen palauttaa asioita muistiin sekä jäsentele niitä.⁴³ Tapahtumaa käydään läpi kerta toisensa jälkeen ja yritetään saada selkoa siitä, miksi on tapahtunut niin kuin on tapahtunut. Kirsi Laurénin ja Tiiu Jaagon kirjoittamassa artikkelissa ”Trauma, muistitieto ja kertomuksen tutkiminen” (2006) pohditaan trauman merkitystä osana muistitietoa. Traumaattiset kokemukset seuraavat kokijaa läpi elämän ja niistä puhuminen voi olla hankalaa niin tapahtumahetkellä kuin sen jälkeenkin.⁴⁴ Seuraavassa alaluvussa esittelen alkuperäisaineistosta nousevia trauman käsittelyyn liittyviä tunteita sekä miten niitä kuvaillaan.

Traumaa käsitellään Nuutti Niemelän päiväkirjamerkinnöissä monella eri tavalla. Siihen liittyy monenlaisia tunteita, joita joko osataan selittää tai sitten syy miksi jotain traumaattista on tapahtunut ei osata selittää. Kysymys siitä, miksi jotain tapahtuu juuri itselle, on tärkeässä osassa lähdeaineistossa. Niemelä kertoo päiväkirjamerkinnässään ”Kirottu hetki elämästäni” hetkestä, jolloin hänet tuomittiin valtiorikosoikeudessa. Päivämäärä on 20.7.1918. Niemelä sai tuomiokseen kaksitoista vuotta kuritushuonetta. Punaisia pidettiin vankeina leireillä, koska he olivat lain mukaan ”kapinallisia”.⁴⁵ Tästä syystä heidät kuului valkoisten mukaan tuomita. Vartijoiden kohtelu Niemelää kohtaan oli karua, jopa epäinhimillistä:

Kaikesta huolimatta he raahasivat minut tänne tuomittavakseen. Puolustautua en jaksanut, eikä minulla siihen ollut syytäkään. Pieninkään rikos ei häiritse sisäistä rauhaani. He nuo, jotka sanoivat olevansa tuomareitani, käyttäytyivät aliarvoisesti, kaiken hienon käytöksen vastustajaakin kohtaan he olivat unohtaneet. Muutamassa minuutissa sanelivat he minut moniksi vuosiksi kuritushuoneeseen. Kiväärillä uhaten kuljetettiin ja työnnettiin minut pimeään, kosteaan ja kylmään mahdottoman likaiseen ja ahtaaseen koppiin.⁴⁶

Niemelä kuvaili joutumistaan valtiorikosoikeuden käsittelyyn epäoikeudenmukaiseksi eikä esimerkiksi hänen sairastumistaan otettu muistelmien mukaan mitenkään huomioon. Miten muistetut kokemukset sitten voivat olla täysin totta, jos Niemelä on ollut sairaana tapahtumien

⁴³ Ukkonen 2000, 11.

⁴⁴ Laurén ja Jaago 2006, 160.

⁴⁵ Hoppu 2020, 157.

⁴⁶ Niemelä, ”Kirottu hetki elämästäni”, 7.

aikana? Antti Häkkinen argumentoi artikkelissaan ”Paikka, muisti ja elämä” (2022) muistin objektiivisuudesta. Muisti kytkeytyy niin fyysisiin paikkoihin, kuten tässä tapauksessa kuritushuoneeseen, mutta myös sosiaalisiin prosesseihin kuten ihmissuhteisiin.⁴⁷ Vaikka muistettu kokemus näin ollen ei olisi täysin todellinen, muisto on kytkeytynyt jo johonkin fyysiseen kohteeseen. Muistettu kokemus muuttuu näin ollen todelliseksi. Kokemuksesta saa kuvan, ettei vartijoita kiinnostanut punavangin kohtalo oli hän sitten terve tai sairas.

Niemelä arvosteli valkoisten tapaa toimia auktoriteettiasemassa. Nämä itseään tuomareiksi kutsuvat valkoiset eivät olleet tehtävänsä millään tavoin päteviä vaan tuomioita annettiin mielivaltaisesti.⁴⁸ Niemelä piti itseään tavallisena ja rehellistä työtä tekevänä työläisenä, jonka takia pikainen, sairaan miehen tuomitseminen tuntui epäoikeudenmukaiselta. Vain muutamassa minuutissa hänen monen vuoden kohtalonsa oli saneltu. Kyseinen muisto oli ollut Niemelälle niin traumaattinen että ”se tulisi vaikuttamaan vastaiseen läpi elämän”.⁴⁹

Riihimäen vankileirillä vartioi muistelmaan tapahtumien aikoihin Etelä-Pohjanmaan V rykmentti.⁵⁰ Heidät tunnettiin leväperäisyydestään ja ankarasta vankien kohtelusta. Heidän käytöksensä ei ollut muiden vankileirien toimintatavoista poikkeavaa, sillä vartijat purkivat omaa huonoa oloaan usein vankeihin.⁵¹

Toinen traumaan liittyvä tunne, joka vankileirikokemuksessa tuli esille oli hämmennys. Niemelän oikeustaju sanoi, ettei hänen kuulunut olla vangittuna vaan päinvastoin:

Minä en tiedä, miksi noita julmureita ei ole vangittu, teljetty lukkojen taakse. Vielä enemmän minua hämmästyttää se, että heitä pidetään kunniallisina ihmisinä. Heille juhlietaan, annetaan kunniamerkkejä.⁵²

Niemelä käytti valkoisista nimitystä ”julgurit” painottaakseen heidän mielettömyyttään. Tämä kasvatti kuilua punaisten ja valkoisten välillä. Heidät nähtiin yhtä etäisinä kuin jos he olisivat olleet toisen maan kansalaisia. Niemelän mielestä valkoiset kuuluivat vankilaan,

⁴⁷ Häkkinen 2022, 328.

⁴⁸ Paavolainen 1971, 35.

⁴⁹ Niemelä, ”Kirottu hetki elämässäni”, 8.

⁵⁰ Hoffrén ja Penttilä 1979, 694.

⁵¹ Ibid. 694.

⁵² Niemelä, ”Miksi? En tiedä!” 23.8.1919, 40.

koska he olivat niitä, jotka olivat tehneet väärin. Niemelä korosti tätä näkemystä kuvailemalla valkoisten väkivaltaa. Hän mainitsi muun muassa nälällä ja janolla kiduttamisen.

Samaisessa merkinnässä Niemelää hämmensi myös pappien auktoriteettiasema. Papit toimivat vankileireillä hengellisen elämän johtajina, sekä opettajina. Jumalanpalvelukset olivat pakollisia leireillä.⁵³ Paavolaisen mukaan papit näkivät leirin ihmisyyden näkökulmasta. Se, mitä he näillä leireillä näkivät, järkytti heitä.⁵⁴ Niemelän käsitys papeista oli erilainen. Papit saivat itsensä näyttämään sanojen perusteella hyvin ristiriitaisilta verrattuna siihen, miten he oikeasti käyttäytyivät leiriolosuhteissa.

Ensimmäinen pappi, jonka Niemelä mainitsi, oli omien sanojensa mukaan ”kaunopuheinen”. Tämä puhui erityisesti siitä, kuinka toisen omaisuuteen kajoaminen oli ihmisarvoa alentavaa. Niemelä tunsu jopa jonkin tasoista kunnioitusta pappia kohtaan. Oli vihdoinkin joku ihminen leirin ulkopuolelta, joka ymmärsi hänen ja muiden työläisten tuskaa. Pappi osoittautui loppujen lopuksi itse varkaaksi. Se, mitä hän varasti ei ole merkinnässä selvennetty. Niemelä mainitsee myös toisen papin, joka paheksui sitä, kuinka julmaa ihmishengen riistäminen olikaan. Hänen tekonsa osoittautuivat kuitenkin murskaavan kaiken sen, mistä hän oli puhunut. Niemelä huomasi myöhemmin tuon saman papin kantavan kivääriään mukanaan kasarmialueella. Hänen hämmennyksensä oli suuri:

Mitä teki tuo hyvä pastori kiväärillä? Hän oli ottanut sen turvakseen matkaa varten, selitetään minulle... kiväärin! Sillähän voidaan ainoastaan vahingoittaa, murhata.⁵⁵

Nämä auktoriteettiaseman omaavat henkilöt ovat vangin päiväkirjamerkinnöissä räikeästi eriarvoisessa asemassa, kuin vangit itse. He sanoivat asioita, mutta kuitenkin tekivät itse päinvastoin. He olivat omien lakiansa yläpuolella, sillä heidän tekojaan ei tuomittu samalla tavalla kuin punaisten. Tavaroiden katoaminen leiriltä oli yleinen vajaavuusilmiö.⁵⁶ Lisäksi aseenkantoa ei nähty valkoisten näkökulmasta rikollisena toimintana, vaan välttämättömänä turvallisuuden toimenpiteenä.

⁵³ Paavolainen 1971, 276.

⁵⁴ Ibid., 278.

⁵⁵ Niemelä, ”Miksi? En tiedä!” 23.8.1919, 41.

⁵⁶ Paavolainen 1971, 210.

Vankileiriarjen traumaattisuus ilmeni päiväkirjamerkinnöissä myös yleisenä alakuloisuutena. Leirin olosuhteet olivat onnettomat. Jatkuva nälkä ja jano tekivät olosta voimattoman. Ruokaa jonotettiin kolme kertaa päivässä, mutta kaikki eivät välttämättä edes ehtineet sitä saamaan: ”Ruoka-aika, jota oli yksi tunti, kului tavallisesti jo jonottaissa, joten ainakaan viimeksi tulleet eivät kerkinneet ruokailla, kun heidät ajetaan toista kujaa myöden kasarmiin tai suoraan työhön.”⁵⁷ Se mitä vangit söivät ei antanut tarpeeksi energiaa yleisestikään. Niemelä kertoi samaisessa merkinnässä saamastaan ruoasta, joka oli sinä päivänä palanen leipää, neljä silakkaa sekä ruisjauhoista keitettyä velliä, jota aina keitettiin liian vähän. Kyseisen merkinnän päivämäärä oli lokakuussa 1919, jolloin vankeinhoitohallituksen asettama läheisten paketintuontikielto oli jo kumottu, mutta Nuutti Niemelän elämään tämä ei vaikuttanut millään tavalla.⁵⁸ Hän oli ulkopaikkakuntalainen, joten läheisiä ei Riihimäen alueella ollut, jotka olisivat voineet tuoda edes pientä helpotusta nälkään.

Alakulo ja epätoivo oli ajoittain niin raskasta, että Niemelä pohti, olisiko kuolema ollut parempi vaihtoehto. Ollessaan vangittuna valtiorikosoikeuden tuomion jälkeen hän kirjoittaa ”Ketään ei ollut auttamassa, en saanut ruokaa, enkä edes vettäkään. Toisinaan toivoin pikaista kuolemaa pelastajakseni.”⁵⁹ Ainoa helpotus tuona aikana oli tunnin mittainen tauko, jolloin kuumeinen Niemelä vietiin ulos ahtaasta kopista kasarmin pihalle. Kuolema oli monien kohtalo vankileirillä ja Riihimäellä punaisia kuoli aikavälillä 23.5-15.9.1918 yhteensä 795 vankia. Tämä tarkoitti 9,4 % enimmäisvankimäärästä.⁶⁰ Puhe kuolemasta oli hätähuuto. Kirjoittajan mielentila oli niin heikko, ettei hän halunnut enää kestää kärsimystään.

⁵⁷ Niemelä, ”Päivä vankilassa” 10/1919, 49.

⁵⁸ Hoffrén ja Penttilä 1979, 693.

⁵⁹ Niemelä, ”Kirottu hetki elämästäni”, 8.

⁶⁰ Paavolainen 1971, 244.

3 Kun muut kohtaavat vääryyksiä

3.1 Toisten kokema väkivalta

Nuutti Niemelän päiväkirjamerkinnöissä hänen omat kärsimyksensä eivät olleet ainoita mainitsemisen arvoisia asioita. Hän kirjoitti myös muiden kohtaamasta väkivallasta sekä miten se häntä henkilökohtaisesti kosketi. Jorma Kalela muistuttaa artikkelissaan ”Muistitiedon näkökulma historiaan”, ettei tutkija saavuta täysin tutkittavansa itseymmärrystä. Voimme vain luoda havainnoistamme rekonstruktion.⁶¹ Seuraavassa alaluvussa keskityn siihen, miten muistelija kuvailee muiden kohtaamaa väkivaltaa tilanteissa, joissa ei välttämättä itse ole ollut osallisena. Hän on vain seurannut sivusta, kun jotakin on tapahtunut.

Toisen vangin muisteleminen nousi esiin Niemelän päiväkirjamerkinnässä ”Kuolemaan tuomitut”. Hän aloitti kerronnan kuvailemalla yleisesti ympäristöään: ahdasta, pelkoa ja kauhua kaikkialla. Valkoisten terrorista hän kertoi, että he olivat ampuneet kuusitoista punaista.⁶² Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa hetki, kun punaisia oli jo ammuttu leirillä. Valkoisten suorittama terrori heti sodan päätyttyä oli huomattavaa puhdistusten yhteydessä.

Syy miksi Nuutti Niemelä päätti juuri tästä hetkestä kirjoittaa, liittyi toisen punavangin kohtaamaan vääryyteen. Omin sanoin, Niemelä kuvaili miestä näin: ”Pieni, hinterä työmies ja kolmen lapsen isä.”⁶³ Mies oli juuri saapunut valtiorikosoikeudesta takaisin siihen samaan ahtaaseen tehdasrakennukseen, jossa Niemelää ja noin kuuttasataa muuta punavankia pidettiin. Tätä oli pahoinpidelty. Miehellä oli päässään suuri haava, jonka tehtaan isännöitsijä saanut aikaan. Mies oli kyseisen tehtaan työntekijä ja työnantajakin oli hänen työpanostaan aikaisemmin kehunut. Pahoinpitely ei ollut ainoa asia, minkä mies oli tuomiokseen saanut. Hänet tuomittiin kuolemaan.

⁶¹ Kalela 2006, 85.

⁶² Niemelä, ”Kuolemaan tuomitut”, 32

⁶³ Ibid., 32

Miehen vaimo ja lapset tulivat katsomaan miestä. Miehen nimi oli Oskari. Niemelä tunsi suurta surua muistellessaan hetkeä, jolloin vaimolta pettävät jalat alta. Oskari ja vaimo itkivät. Niemelä halusi karata tilannetta, paeta näkemäänsä suurta surua, joka rikkoi perheen kokonaan. Hän kuvaili, kuinka häntä huimasi ja sydän lopetti sykkimästä, kun hän vain miettikin sitä hetkeä.

Seuraavan hetken Niemelä muisti erityisen tarkasti. Jopa sanasta sanaan. Kokemuksen muistelu jatkui seuraavasta aamuyöstä, jolloin Oskarin tuomio suoritettiin. Vartija tuli hakemaan Oskaria ja muutamaa muuta vankia. Se, minkä Oskari sanoi vartijalle, on Niemelä kirjoittanut kokonaisuudessaan:

”Minä tiedän mitä teidän seuranne minulle merkitsee” puhuu vanki, “mutta minua ei pelota. Te ette voi minulle tehdä sen pahempaa kuin mitä olette tehneet sadoille minun tovereilleni. Te ette voi tehdä muuta kuin tappaa minut ja minä olen kohtalooni valmistautunut. Se minua vaan surettaa, että työläinen, minun osaveljeni, jonka elämää minä elänyt olen, jonka tuskia tuntenut ja kärsimyksiä kärsinyt on herrojen kädessä se valittu ase joka minun elämäni riistää. Voi teitä!”⁶⁴

Tämä muisto on herättänyt Niemelässä erityistä kunnioitusta Oskaria kohtaan. Hän oli ainoa, joka muista kuolemaan tuomituista vangeista oli sanonut jotakin niin merkittävää, että se oli ollut kirjoittamisen arvoista. Yksi muistelun keinoista on asettaa muistelun kohde sankarilliseen asemaan.⁶⁵ Tällainen narratiivi on helppoa kirjoittaa, sillä se luo toivoa ja kunnioitusta. Kipeä kokemus on helpompi sanoittaa, kun sen päähenkilönä oleva henkilö koetaan sankarina. Toisen rooliin halutaan näin ollen sanoittaa kaikki se, mitä ei ehkä itse pysty sillä hetkellä sanomaan. Urheus nähdään pienenä toivonkipinänä kaiken sen toivottomuuden keskellä, jossa muistelija siinä hetkessä elää. Vastaavasti vihollisen asemassa oleva vartija kuvataan hämmentyneenä sankarin rohkeudesta. Puhe oli jotakin sellaista mitä hän ei ollut osannut odottaa riutuneen vangin suusta.

⁶⁴ Niemelä ”Kuolemaan tuomitut – muistelma 18.5.1918”, 35.

⁶⁵ Ukkonen 2000, 138.

Toinen tapaus, jossa Niemelä käsitteli toisiin vankiin kohdistunutta väärinkäytöstä, esiintyi hänen merkinnässä ”Päivä vankilassa”. Kyseinen kokemus esitteli vankileirin arkea yleisesti lokakuussa 1919. Päivä vankileirissä noudatti joka päivä samanlaista kaavaa. Ruokaa kolme kertaa päivässä, jota varten jonotettiin, säällä kuin säällä. Ruoan jälkeen vangit joko lähtivät työhön tai takaisin kasarmille.

Niemelä kertoi seuraavaksi siitä, kuinka joillekin työsiirtoloista takaisinpalaaville mahdollisesti kävi. Hän käytti kerronnan keinona yleistämistä eli kyseinen tapahtuma olisi voinut tapahtua millä tahansa vankileirillä. Tällä hän halusi korostaa sitä, että oli leiri missä päin Suomea tahansa, valkoiset olivat aivan yhtä ahneita, kuin siellä missä Niemelää itse oli.

Joukko vankeja tuodaan jostakin työsiirtolasta, jossa ovat olleet ilmaisella työvoimallaan hyödyttämässä jonkin valkosankarin kukkaroa. Nämä miehet ovat sielä saaneet omaisiltaan tai jostakin ylityöstä muutaman markan, joka leirillä tupakan tai jonkin muun pikkuasian hankkimiseen olisi mieluisa lisäke. Sitä ei sallita, miehet tarkastetaan, vaatteet riisutaan ja rahat, kellot, veitset ym. rosvoataan. Niitä sitte merkitään kirjoihin vankien tilille, mutta osa saattaa kadota niine hyvineen vartijain taskuihin.⁶⁶

Niemelä liitti tämän kertomuksen osaksi arkista kuvailua vankileiristä, koska varastelua valkoisten toimesta tapahtui hänen näkemyksensä mukaan useasti. Se oli osa päivärutiinia aivan kuin ruokajonossa odottaminen. Tätä näkemystä tukee myös Paavolainen, sillä vangit eivät olleet ainoita, jotka kärsivät huonoista olosuhteista: ruoasta, vaatteista, hygienian- ja rahanpuutteesta.⁶⁷

Kirjoittaja ei säästellyt ärtymystään valkoisia kohtaan. Hän kuvaili vartijoita avoimesti varkaina. Punavankeja hän taas kuvasi riutuneina, köyhinä ja raskaan työn raatajina, jotka ovat ilmaisella eli orjatyövoimalla itselleen hankkineet edes pienen palkkion, jolla he olisivat voineet helpottaa oloaan vankileirillä. Epäoikeudenmukaisuus tuotiin esiin, sillä se oli muistamisen arvoista ja leirillä jatkuvasti esiintyvä ilmiö Niemelän näkökulmasta.

⁶⁶ Niemelä ”Päivä vankilassa” 10/1919, 49.

⁶⁷ Paavolainen 1971, 141.

Mitä voimme näiden havaintojen pohjalta päätellä? Ensinnäkin muisti on valikoivaa.⁶⁸ Niemelä oli tietoisesti valinnut kerrottavakseen näistä tapahtumista, sillä hän koki ne itselleen merkityksellisiksi hetkiksi hänen elämässään. Vaikka hän kertoi merkinnöissään leirin arjesta, hän halusi nostaa muihin kohdistuvan väkivallan ja vääryyden myös esille. Toiseksi voi todeta, että nämä valinnat ovat arvopohjaisia.⁶⁹ Nämä hetket käsittelivät juuri punaisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja epäoikeudenmukaisuutta. Vaikka leirillä olisikin tapahtunut väkivaltaa valkoisia vartijoita tai muuta henkilökuntaa kohtaan Niemelä päätti jättää kertomatta niistä. Sen sijaan hän nosti esiin punavankien kokemuksia ja kuvaili niitä positiivisessa, jopa sankarillisessa asemassa. Niemelä ihaili vankeja, jotka nousivat vastustamaan avoimesti vankileirijärjestelmää ja sitä vääryyttä, jonka he olivat kokeneet.

3.2 Muiden vankien muistelmat

Nuutti Niemelä teki vihon kirjoittamista varten itse. Niemelän kokosi vihon yhteen työskennellessään pakkotyölaitoksen kirjastossa kirjojensitojana.⁷⁰ Materiaaleina hän käytti ylijäämäpaperia, joita käytti sitomiinsa kirjoihin. Kannet hän rakensi venäläisen tilikirjan kansista. Työnsä puolesta Niemelällä oli siis hyvä tilaisuus saada käsiinsä materiaalia, joihin pystyi kirjoittamaan kokemuksistaan.

Muistelmavihko ei sisällä ainoastaan Nuutti Niemelän päiväkirjamerkintöjä, vaan myös usean muun punavangin kokemuksia Riihimäen vankileiriltä. Koska kirjoituksia on monia ja ne on kaikki kirjoitettu samalla leirillä, on niiden tarkempi tarkastelu ja niistä saatu tieto hedelmällistä vankileirin kokonaisuuden hahmottamiseksi.

On kuitenkin hedelmällistä tutkia myös sitä, miksi Nuutti Niemelä oli antanut vihkonsa myös muiden käyttöön. Hän oli tiedostanut materiaalin heikon saannin ongelmat. Silti hän lupautui antamaan vihkonsa myös muiden vankien käsiin. Keitä nämä muut vangit sitten olivat? Muistelmavihkoon on piirretty muutaman vangin muotokuva, sekä kirjoitettu heistä perustietoja. Nuutti Niemelä ilmoitti ennen muotokuvia, että he kaikki olivat lainakirjaston työntekijöitä. He siis kaikki tunsivat entuudestaan toisensa töiden puolesta. Vihossa esiteltävät

⁶⁸ Peltonen 2003, 10.

⁶⁹ Ibid., 10.

⁷⁰ Niemelä, ”Tämän muistivihkon synty” 4.8.1919, 57.

henkilöt olivat: Nuutti Niemelä itse, helsinkiläinen Sulo Sirén, räakkyläläinen Pekka Kettunen sekä orimattilalainen Niklas Kiljander.

Muotokuvat piirsi Pekka Kettunen. Niemelän lisäksi hänen muistelmiaan esiintyy vihossa eniten, kolme kappaletta. Tästä voimme päätellä, että Niemelä on luottanut Kettuseen huomattavan paljon. Hän oli saanut vihon mukaansa esimerkiksi ollessaan vankileirin sairaalassa vuoteen omana. Huomaamisen arvoista on tutkia tyylieroja vankien kirjoitustyyliessä. Esimerkiksi Pekka Kettunen oli Nuutti Niemelää runollisempi kirjoittaja. Hän kirjoitti ainoastaan runoja ollessaan sairaalassa:

Nukun täällä sairasunta,
poski hehkuu kuumetulta,
kuivaa kurkkua ja hieltä kalvaa ikävä mieltä!

Avoimista akkunoista kuuluu helke lintuin koista.
Luonnon sinfonia soipi, kuuset huminoipi!

Näkyä marja-ahon parmaat,
kuuluu sieltä äänet armaat.
Muiston komeroista nostaa kuvat kodin armahan tuvat...⁷¹

Pekka Kettusen kirjoitustyyli poikkeaa Nuutti Niemelän kirjoitustavasta. Hän oli kirjoituksissaan tunteellisempi ja kaipuu kuului hänen sanoistaan huomattavasti herkemmin kuin Niemelän teksteistä. Kettunen keskittyi kuvailemaan muun muassa läheisiään enemmän kuin olosuhteita vankileirillä, kun Niemelä taas pyrki mahdollisimman yksityiskohtaiseen muisteluun siitä mitä tapahtui. Hän käytti kirjoituksiaan helpottamaan niin kaipuuta omille kotiseuduilleen kuin myös hetkellisenä pakokeinona, jottei vankileirin kauheuksia tarvinnut miettiä sen enempää. Myös jättämättä kertominen on aktiivinen teko.⁷² Ihminen valikoi kertomuksensa tilanteen mukaan.

Entä sitten muut? Pekka Kettunen ei ollut ainoa, joka sai muistivihon käsiinsä. Muun muassa nimimerkki Sulivan kirjoittaa omista tuntemuksistaan muistiin Nuutti Niemelän vihkoon. Myös hänen tyyliensä poikkeaa Niemelän sekä Kettusen kerronnasta. Sulivan kirjoitti katkeraan sävyyn kärsimyksistään leirillä. Hän koki suurta vääryyttä valkoisten voitosta eikä

⁷¹ Kettunen, katkelma runosta ”Sairaalassa” 29.7.1919, 25.

⁷² Peltonen 2009, 19.

hän pitänyt heidän voittoaan todellisena. Hän oli hämmentynyt, jopa raivoissaan. Myös valkoiset ”lahtarit” saavat kuulla osansa hänen muistelmissaan:

He luulivat vievänsä asian: se voittaa aseiden avulla ja varmasti olisivat vieneetkin, mutta porvaristo oli laskenut toisin. Kapitalistit värväsivät itselleen kuuliaisista “lahtarijoukkoja” näiden sekä saksalaisten joukkojen avulla he “voittivat” työläisarmeijan. Nyt olivat he sortajansa vankeina, vankiloissa (leireissä), joita voittajat olivat heille valmistaneet tai valinneet...⁷³

Muiden kirjoittamat muistelut osoittavat, että Nuutti Niemelä luotti leirillä osaan vangeista. He toimivat samalla työpisteellä, jolloin kanssakäyminen on ollut mahdollista. Edellä mainittujen muistelmien joukossa oli lisäksi pieniä kirjeitä Niemelälle, jotka antavat paremman kuvan siitä, millainen sisäpiiri vankileireillä on saattanut vankien keskuudessa olla. Jotta tällainen sisäpiiri syntyi, tarvittiin luottamusta. Yhdessä selviäminen on ollut ehto, jos vankileiriltä on halunnut selvittää hengissä tai paremminkin edes järjissään.

⁷³ Sullivan ”Muistelmia Riihimäen vankileiriltä kesällä 1918” 8/1919, 43.

4 Selviytymistä ja vastarintaa

4.1 Ystävät selviytymisen kulmakivenä

Elämä vankileireillä ei ollut helppoa eikä Riihimäen vankileiri ollut mikään poikkeus. Kasarmialue oli hyvin pieni verrattuna siellä olevien vankien määrään. Vankeja oli enimmillään 8495 ja kasarmin kapasiteetti oli tarkoitettu noin 1500 henkilölle. Miten selvitä ympäristöstä, jossa nälkä, jano, uupumus ja eri kulkutaudit olivat osa jokapäiväistä arkea? Eri selviytymiskeinoja tulen tarkastelemaan tässä alaluvussa, joita vankien muistelmat nostivat esille.

Koska kirjoittajat toimivat myös samassa työpaikassa, vankileirin kirjastossa, voi tämän ryhmän olettaneen muodostavan jonkinlaisen ystäväpiirin. He viettivät suurimman osan päivästä yhdessä, jakaen omia tuntemuksiaan leiriltä. Virva Liski on tutkinut Santahaminan punavankileiriä käsittelevässä artikkelissaan erilaisia selviytymisstrategioita ja keskeisin selviytymisen keino ovatkin juuri ystävät.⁷⁴ Ystävät ovat hyödyksi monellakin eri tapaa. Esimerkiksi psyykkinen jaksaminen sekä toisilta vangeilta puolustautuminen on huomattavasti todennäköisempää, jos vangilla oli ympärillään ystäviä tai ihmisiä, joihin hän luotti.⁷⁵

Myös muut kirjoittajat luottivat Niemelään ja pitivät tätä ystävänsä. Tästä esimerkkinä 13.1.1920 kirjoitettu syntymäpäiväonnitteluviesti, joka on osoitettu Niemelälle:

Sinut, Nuutti, vaatimaton tapasin mä vankilassa. Takkisi oli pesemätön, toimit kirjansitomossa. Hiuksesi niin kiharaiset olivat vain kampaamatta. Housusikin repaleiset pölyistä pois harjaamatta! Sellainen sä olit Nuutti, silloin kun sun ensin näin. Kohtalo mun luokses muutti, minä toverikses jäin. Nytpä saatoin myöskin nähdä mitä siell' on sielussa. Mitä sinä halaat tehdä, jotta oisit riemussa. Silloinpa näin minä toverin parhaan. Asunsa vain oli puhunut harhaan...⁷⁶

Ystävyysuhteiden ylläpitäminen oli ollut pienten viestien valossa erittäin tärkeää. Merkkipäivien muistuttamisesta oli pidetty huolta. Arjen pienet juhlat kasvattavat

⁷⁴ Liski 2018, 127.

⁷⁵ Costa ja Kahn 2007, 1468.

⁷⁶ Tuntematon ”Nuutille 13.1.1920”, 36.

merkitystään kurjissa olosuhteissa. Dora Costa ja Matthew Kahn toteavat tutkimuksessaan ”Surviving Andersonville” (2007) että ystäväpiirin omaavat vangit selviytyvät todennäköisemmin. Syynä tähän ovat psykologiset tekijät. Ihminen on luonnostaan laumaeläin ja ollessaan muiden ihmisten kanssa, se kasvattaa hänen vastustuskykyään.⁷⁷ Tämä ominaisuus oli vankileiriasetelmassa kriittinen, sillä monet kulkutaudit olivat vaaraksi vankien terveydelle.

Riihimäen vankileiri ei ollut poikkeus sairauksien esiintymisessä, kun jo niihin kuoli leirillä yli tuhat punavankia.⁷⁸ Leireillä esiintyi yleisesti muun muassa isorokkoa, lavantautia sekä äkillisiä suolistotulehduksia.⁷⁹ Nuutti Niemelä vietti suurimman osan ajastaan kirjassitomossa ainakin vuoden 1919 puolella työllistyttyään. Niemelä kirjoitti sairaudestaan vain kerran, silloin kun hänet oli tuomittu valtiorikosoikeudessa heinäkuussa 1918. Tällöin hänellä oli kuumetta. Muuten merkintöjä mahdollisista sairauksista ei ainakaan Niemelän kohdalla mainittu.

Koska vankileireilläkin sosiaaliset ryhmät muodostuivat tuttuuden perusteella, vaihtoehtoja ei ollut.⁸⁰ Niemelän oli löydettävä oma ystäväpiirinsä mahdollisesti sellaisista henkilöistä, jotka olivat yksin vailla ulkopuolista tukea. Kirjastossa työskennelleistä punavangeista kukaan ei ollut kotoisin Riihimäeltä tai lähiseudulta, joten vangit ovat hakeneet turvaa toisistaan, kun omat läheiset olivat kaukana.

⁷⁷ Costa ja Kahn 2007, 1468.

⁷⁸ Lehtoväre 2001, 116.

⁷⁹ Suni 2001, 17.

⁸⁰ Liski 2018, 128.

4.2 Arjen perustarpeet – tarkastelussa ruoka ja hygienia

Riihimäen vankileirillä ruokatilanne oli heikko. Vaikka siitä olikin huomautettu useaan kertaan muun muassa vankileirin lääkärin K. Kahelinin toimesta, ruokatilanne huononi Riihimäellä nopealla vauhdilla.⁸¹ Syy miksi ruokaa ei riittänyt oli se, että sitä oli tilattu liian vähän. Ruokaa tilattiin vain vangeille, jotka odottivat vankeusrangaistustaan.⁸² Ruokaa tarjottiin leirillä kolme kertaa päivässä, mutta kaikilla ei ollut aikaa saada edes omaa ruoka-annostaan, kun ruokatauko kesti vain tunnin. Kahdeksan tuhannen vangin ruokintaan ei riittänyt yhden keittiö, jonka takia ne vangit, jotka jäivät ilman, lähetettiin takaisin työhön tai kasarmille.

Nuutti Niemelän muistelmissa ruokaa käsitellään muun muassa piirrosten avulla. Piirroksat esittävät ruokailuvälineitä, joiden avulla vangit ovat saivat syödäkseen. Koska vangit eivät saaneet tuoda mitään mukanaan leirille, oli heidän itse koottava käytössä olevista materiaaleista ruokailuvälineet. Niemelä kuvaili esimerkiksi ruoka-astiaa, jonka materiaalit vaihtelivat kattopellistä tuoheen. Joku saattoi käyttää myös pahvia materiaalina, kun parempaa ei ollut saatavilla.⁸³ Kyseistä ruoka-astiaa kutsuttiin myös nimellä ”lotinapakki”. Muita ruoka-astioita, jotka Niemelä oli piirtänyt päiväkirjaansa, esittivät muun muassa lusikka sekä puukkoa. Niemelä kertoi kuvan ohessa niiden valmistustavasta:

”Puukko”: Terä: peltiä. Pää: kaksi lastua, nidottu yhteen rievulla tai langalla. Oli kielletty ase.

Lusikka: koko: tavallinen, aine puuta, tehty rautanaulalla ja lasinkappaleella.⁸⁴

Kun ruokaa oli niukasti saatavilla, ajoi se vangit hankkimaan syötävää epätoivoisilta vaikuttavin keinoin. Kasarmien vessoista lähtevät pienet ojat olivat täynnä roskaa, mutta myös ruuantähteitä. Niemelä kertoo etsivänsä ruuantähteitä tällaisesta ojasta. Sieltä saattoi löytyä esimerkiksi sulamattomia marjoja, herneitä tai jyviä.⁸⁵ Löydöt laitettiin talteen siltä varalta, jos niitä tarvitsisi myöhemmin.

⁸¹ Hoffrén ja Penttilä 1979, 690–691.

⁸² Lehtoväre 2001, 116.

⁸³ Niemelä ”Pikapiirtoja sotavankiloista Suomessa – anno mundi 1918–1919”, 11.

⁸⁴ Ibid., 11.

⁸⁵ Ibid. 15.

Hygienian ylläpitäminen leireillä oli hankalaa, lähes mahdotonta. Riihimäen vankileirillä ruoka ei ollut ainoa asia, jota vangit joutuivat odottamaan. Mahdollisuus päästä vessaan tekemään tarpeensa oli ajoitettava hyvissä ajoin, sillä jonottaminen kesti useita tunteja suuren vankimäärän vuoksi.⁸⁶ Kun vanki pääsi viimein vessaan ne olivat usein niin täynnä, että omien tarpeiden tekeminen kävi lähes mahdottomaksi. Tilannetta yritettiin helpottaa siirtämällä jätökset metsään, mutta tuloksena oli metsän kuoleminen.⁸⁷ Suuren vankimäärän vuoksi niitä ei ehditty tyhjentämään nopeasti. Tarpeet oli tehtävä päivisin, koska öisin vangit suljettiin kasarmirakennuksiin.⁸⁸ Tarpeiden tekeminen sisällä oli kiellettyä. Seuraavan kerran vangit pääsivät ulos vasta aamulla.

Puhtaat vaatteet olivat asia, joista vankileirillä pystyi vain unelmoimaan. Nuutti Niemelä kuvailee omia vaatteitaan likaisiksi ja repaleisiksi. Koska pesuvettä ei leireillä ollut tarpeeksi, juomavedestä puhumattakaan, joutuivat vangit käyttämään samoja vaatteita useita viikkoja. Vankien vaatetukseen kuuluivat takki ja housut, joissa ei saanut olla mitään punaisiin viittaavaa symboliikkaa kuten punaisia nauhoja tai poletteja.⁸⁹ Lisäksi vaatetukseen kuului lakki sekä kengät. Niemelä kirjoitti omista vaatteistaan näin:

Paita: Kuva puhuu puolestaan. kalsonkeja en voi kuvata häveliäisyysyistä, kun ne useimmat olivat visseistä kohdin liian suurilla ilmareijillä varustetut.⁹⁰

Hygienian puutetta leirillä kuvaa hyvin se, ettei muistelmista löydy yhtään mainintaa siitä, että Niemelä olisi päässyt esimerkiksi suihkuun tai saunaan. Sen sijaan puutteen aiheuttamia asioita kuvailtiin useassa eri kohdassa, kuten sairauksia, syöpäläisten eli täiden ongelmaa sekä edellä mainittu vessajono.

⁸⁶ Niemelä ”Pikapiirtoja sotavankiloista Suomessa – anno mundi 1918–1919”, 16.

⁸⁷ Suni 2001, 19.

⁸⁸ Paavolainen 1971, 270.

⁸⁹ Niemelä, ”Pikapiirtoja sotavankiloista Suomessa – anno mundi 1918–1919”, 14.

⁹⁰ Ibid. 15.

4.3 Valtahierarkiat Riihimäen vankileirillä

Miksi vankileirejä ylipäätään perustettiin eri puolille Suomea? Kyse oli vallan siirtymisestä oikeistolaiselle hallitukselle, jossa punaisia pidettiin vaarallisina. He uskoivat punaisten nousevan uudestaan vallankumoukseen, joten nämä valkoisten silmissä vaaralliset joukot oli tuhottava täysin. Valkoiset uskoivat siihen, että punaiset, sisällissodan hävinneenä osapuolena, ansaitsivat tulla vangituiksi leireille.⁹¹ He käyttivät siis omaa ideologiaansa perustelulle vankileirien olemassaololle. Punaiset nähtiin heidän silmissään roskana, joka tuli hävittää. Tuomas Tepora kirjoittaa artikkelissaan ”Mystifioitu sota” (2018) osapuolten oikeutuksesta. Kun Suomen itsenäisyyden puolustamisesta pidettiin oikeutettuna, se kasvatti merkillisyyden kokemuksia valkoisissa.⁹²

Tämä punaisten ja valkoisten välinen valtapeli näyttäytyi vahvasti leireillä. Vartijat käyttivät väkivaltaa saadakseen vangit pelkäämään ja tottelemaan, vaikka ruumiillinen pahoinpitely ei kuulunut viralliseen rangaistusjärjestelmään ollenkaan.⁹³ Vankien muistelmien perusteella tätä ohjeistusta ei kuitenkaan noudatettu. Punaisten näkökulmasta tämä toiminta oli julmaa. Hehän olivat yrittäneet turvata punaisten vanhusten, naisten ja lasten oikeuksia taistellessaan sisällissodassa.⁹⁴

Vankina oleminen merkitsi vapaudenriistoa. Kun omat oikeudet oli riisuttu, eläminen vankileirillä muuttui selviytymisen peliksi. Jotta vangit selviytyivät vaikeissa olosuhteissa, oli heidän muodostettava omat piirinsä. Siksi myös vankien keskuudessa on erotettavissa niin ystäväpiirejä kuin vankihierarkiakin. Toisin sanoen mitä korkeammalla vangit olivat arvoasteikolla, sitä parempi oli heidän selviytymismahdollisuutensa.

Näkyvin vankien keskuudessa muodostunut vallan hierarkia muodostui töiden kautta. Ne vangit, joilla oli töitä, oli enemmän mahdollisuuksia selvitä hengissä. Todennäköisimmin syynä selviämiseen on lisäruoka-annos, joka tarjottiin työssäkäyville vangeille leirin toimesta.⁹⁵ Parhain onni oli niillä, jotka työskentelivät työsiirtoloissa eli vankilan

⁹¹ Hoffrén ja Penttilä, 692.

⁹² Tepora 2018, 174.

⁹³ Suodenjoki 2009, 341.

⁹⁴ Niemelä, ”Miksi? En tiedä!” 23.8.1919, 40.

⁹⁵ Lehtoväre 2001, 117.

ulkopuolella. Heille kuului ruokailu työnantajan toimesta, joten usean tunnin jonottamista ruokajonoissa ei heidän kohdallaan tapahtunut.

Nuutti Niemelä kuului työnsä puolesta parempaan asemaan kuin useat muut vangit. Hänellä oli työpaikka, jonka puolesta sai lisäruoka-annoksen. Työpaikan hän oli saanut aiemman osaamisensa perusteella. Sodan aikana Niemelä oli toiminut kirjurina Hjeltin komppaniassa.⁹⁶ Hän sai työskennellä sisätiloissa. Suojassa kastumiselta tai paleltumiselta. Niemelä kuvailee kirjassitomossa olevia työntekijöitä vankien *kermakerrokseksi*.⁹⁷ Tällä voi olla kaksi eri merkitystä. Ensimmäisenä hän tarkoittaa kermakerroksella vankileirikontekstissa heidän hierarkkista asemaansa. Heillä on asiat paljon paremmin, kuin sellaisilla vangeilla, jotka eivät esimerkiksi tee töitä lainkaan. He voivat tehdä töitä sisätiloissa ja saada enemmän ruokaa kuin muut. He ovat toisin sanoen etulyöntiasemassa. Toinen merkitys nimitykselle on läheisempi. Niemelä pitää kirjassitomossa olevia muita vankeja ystävinään. Kermakerros on hänelle se joukko, johon hän luottaa ja josta saa turvaa vankileiriarjesta selviytymiseen.

Valtahierarkia ei ollut staattinen vaan niitä testailtiin vankileirillä ajoittain. Joskus se oli sanallista toimintaa, joskus fyysistäkin. Nuutti Niemelän kertomuksissa turhautuminen vankien kohtelua kohtaan esiintyy muun muassa sanallisena vastarintana. Muistelmassaan ”Päivä vankilassa” hän kirjoittaa siitä, kuinka vastaa vartijan epäasialliseen kohteluun:

Kello soi. Se on merkki siitä, että on noustava vuoteesta. Loikoilen kuitenkin vielä välinpitämättömänä viitisen minuuttia. (...) Jokaisen työryhmä järjestyksessä kulkee vartijan ohi, jolle lausutaan nimi ja järjestysnumero. Jos joku myöhästyy, on vartija valmis loukkaavan tylästi siitä huomauttamaan. Itse huudan, tarkoituksena on todeta ”Onko kukaan karannut kiduttajinsa kynsistä?”⁹⁸

Niemelän toiminnassa erottuu kaksi vastarinnan muotoa: aktiivinen ja passiivinen Hän ei noussut sängystä, vaikka kello oli jo soinut. Hän halusi osoittaa vartijoille, ettei häntä kiinnosta, vaikka siitä saisi rangaistuksen. Aktiivinen muoto esiintyi hänen härnätessään vartijoita huutamalla ja huomiota herättämällä. Hänen käytöksensä oli vartijoille tuttua, sillä hänet oli muistelmien perusteella ainakin kerran eristetty päävahtiin heinäkuussa 1919.⁹⁹ Syyksi eristykseen oli annettu vartijaa vastaan niskoittelu päävahdin alakerrassa. Niemelä oli

⁹⁶ Niemelä, nimeämätön, 10.2.1997, 70

⁹⁷ Niemelä, ”Vankityypit” päiväämätön, 20.

⁹⁸ Niemelä, ”Päivä vankilassa” 10/1919, 48.

⁹⁹ Niemelä, ”Niemelä Väinä eristetään päävahtiin” 1919, 30.

henkilö, joka ei hyväksynyt vartijoiden vallan väärinkäyttöä vaan taisteli aktiivisesti sitä vastaan.

5 Johtopäätökset

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten valtarakenteet ilmenivät arjen kuvauksissa kokemushistoriallisesta näkökulmasta Riihimäen vankileirillä sekä millaisia selviytymisstrategioita tuli päiväkirjakirjoituksissa esille. Tavoitteena oli tarkastella, miten yksi vanki koki nämä valtarakenteet sekä selviytymisstrategiat. Yhden henkilön avulla vankileiriaihetta voidaan tutkia ruohonjuuritasolla ja keskittyä sen sisäisiin ongelmiin.

Ollessaan vankileirillä Nuutti Niemelälle kehittyi vanki-identiteetti. Hän oli joutunut leirille taisteltuaan punaisten puolella sisällissodassa. Hän päätyi Riihimäen vankileirille. Vankien kohtelu leirillä oli epäinhimillistä. Valkoisten väkivalta kohdistui keneen tahansa vankiin, mikä aiheutti heille traumaattisia kokemuksia. Ruoka- ja hygienia-tilanne leirillä oli heikko. Ruokaa jonotettiin useita tunteja päivässä, säässä kuin säässä. Kaikille ei välttämättä edes riittänyt ruokaa, kun kokonaistarvemäärä oli leirillä laskettu väärin. Silti ruokatilannetta ei voinut sanoa yksittäisen vangin perusteella hyväksi. Myös Niemelä noukki ruuantähteitä maasta, kun siihen vain mahdollisuus tuli.

Valtarakenteeseen kuuluivat sotilaat ja heidän johtajansa. Punaiset kuuluivat vankila aikana osaksi tätä järjestelmää mutta heillä ei ollut yhtä paljon oikeuksia kuin valkoisilla. Nuutti Niemelä oli hieman paremmassa asemassa kuin muut, ollessaan töissä vankilan kirjastossa. Hän sai palkinnoksi hieman isomman ruoka annoksen, niin kuin työssäkäyville vangeille oli luvattu. Työpaikan hän oli saanut aikaisemman kokemuksen perusteella.

Nuutti Niemelä koki vankeutensa aikana erilaisia tunteita ahdistuksesta hämmennykseen ja suruun. Hän koki että oli vangittu ilman pätevää syytä ja olisi mieluummin halunnut nähdä valkoiset vankilassa hänen sijastaan. Hänen oikeustajunsa katsoi, ettei hän ollut tehnyt väärin puolustaessaan työläisten oikeuksia. Jotta Niemelä olisi selvinnyt leiriltä hengissä, hänen tuli luoda ympärilleen turvallisten ihmisten verkosto, jonka kanssa voisi jakaa huolensa.

Kun ihminen on vankeudessa, häneltä on riisuttu pois kaikki, mutta erityisesti mikä häneltä viedään, on oikeus omaan kehoon. Valkoiset pitivät huolen siitä, että punaisilla oli leirillä mahdollisimman kurjaa. Heidän maailmankuvansa katsoi, että punaiset olivat häpeällisiä ja ansaitsivat tulla vangituiksi leireille.

Niemelä ei kirjoittanut vain itseensä kohdistuvasta väkivallasta vaan piti silmällä myös sitä mitä muille tapahtui. Hän koki kirjoittamisen arvoiseksi myös muiden kokeman tuskan, sillä hänelle oli tärkeää kertoa asioista niin kuin ne olivat. Niemelä koki sen jopa

velvollisuudekseen, sillä halusi valmistaa tulevat sukupolvet uuden vapaussodan varalta. Hän ei halunnut, että punaisten kärsimä tuska jäisi valkoisten virallisen tiedon varjoon.

Eräs vankimmista selviytymisstrategioista on ystävyys, jolla on todistetusti vaikutuksia selviytyä stressaavasta tilanteesta. Kun ihminen toimii ryhmässä, hänen vastustuskykynsä paranee nopeasti. Nuutti Niemelä oli eri päiväkirjamerkintöjen perusteella henkilö, joka oli muiden suosiossa. Häntä pidettiin rehtinä ja vahvana miehenä, jonka kanssa oli kunnia olla toveri. Niemelä ei kuitenkaan itse maininnut tätä koskaan omissa merkinnöissään, antaen hänestä melko nöyrän kuvan.

Selviytymisstrategioita hyödynnettiin jokaisella elämäntilanteella vankileiriaikana. He joutuivat rakentamaan omat ruokailuvälineet, koska punavangit eivät saaneet viedä mitään mukanaan. Ruoka leirillä ei ollut ravitsevaa, mutta Niemelän tilanne oli hieman parempi kuin muiden vankien lisäannoksen takia.

Niemelä ei pitänyt valtarakennetta staattisena, vaan hän yritti aktiivisesti olla sitä vastaan. Hänen toiminnassaan oli huomattavissa sekä aktiivista, että passiivista vastarintaa. Aktiivisella vastarinnalla Niemelä sanoi vartijoille vastaan. Hän teki tätä tietävästi usein, sillä hän oli joutunut päävahtiin tarkkailuun. Myös passiivista vastarintaa esiintyi haluttomuutena toimia niin kuin vartijat käskivät.

Mitä voimme siis Nuutti Niemelän muistelmien avulla perustella? Hänen ja muiden kirjastotyöntekijöiden kirjoitusten perusteella voi todeta, että punaiset elivät epäinhimillisissä olosuhteissa Riihimäen vankileireillä. Kriisitilanteissa ihmiset hakeutuvat samanoloisten ihmisten luo suojatakseen itsensä ja oman selustan. Punaisten puolustaminen oli Nuutti Niemelälle sydämen asia. Hänet tunnettiin hyvänä toverina ja myös rehtinä sellaisena.

Riihimäen vankileiri lopetti toimintansa lopullisesti keväällä 1921. Vaikka vankileiritoiminta loppuikin, sen jättämät traumat kulkivat vangittujen ja heidän läheisten mukana koko heidän loppuelämänsä ajan. Muistelmat toimivat ikkunana menneeseen, toisen tiedon arvokkaana lähteenä.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Nuutti Niemelän muistelmakirjanen Riihimäen vankileiriltä. Vuoden 1918 arkisto, Työväen Arkisto.

Tutkimuskirjallisuus

Costa, Dora L. ja Kahn, Matthew E.. ”Surviving Andersonville: The Benefits of Social Networks in POW Camps”. *The American Economic Review*, Vol. 97, No. 4, 2007, 1467–1487.
<https://www.jstor.org/stable/30034102>

Fingerroos, Outi ja Haanpää, Riina. ”Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä”. *Muistitietotutkimus – metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2006, 25–48.

Fingerroos, Outi ja Peltonen, Ulla-Maija. ”Muistitieto ja tutkimus”. *Muistitietotutkimus – metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2006, 7–24.

Hoffrén, Jouko ja Penttilä, Kalevi. *Riihimäen historia. 1, Vuoteen 1960*. Riihimäki: Riihimäen kaupunki, 1979.

Hoppu, Tuomas. *Toivon ja epätoivon aika - Tampereen vankileiri 1918 ihmiskohtaloineen*. Pirkkala: Tuomas Hoppu, 2020.

Häkkinen, Antti. ”Paikka, muisti ja elämä – Muistitiedon käyttö historiantutkimuksessa”. *Muistitietotutkimuksen paikka – Teoriat, käytännöt ja muutos*, toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2022, 327–354.

Kalela, Jorma. ”Muistitiedon näkökulma historiaan”. *Muistitietotutkimus – metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2006, 67–92.

Kalela, Jorma. ”Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia”. *Jokapäiväinen historia*. toim. Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura 2001, 11–25.

Laurén, Kirsi ja Jaago, Tiiu. ”Trauma, muistitieto ja kertomuksen tutkiminen”. *Muistitietotutkimuksen paikka – Teoriat, käytännöt ja muutos*, toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2022, 160–185.

Lehtoväre, Jari. *Riihimäen varuskunnan historia osa 1 1909–1939*. Hämeenlinna: Karisto Oy, 2001.

Lepore, Jill. ”Historians Who Love Too Much: Reflections on Microhistory and Biography”. *The Journal of American history* Vol. 88, No. 1, 2001. 1-16
<https://doi.org/10.2307/2674921>

Lindholm, Sture. *Vankileirihelvetti Dragsvik – Tammisaaren joukkokuolema 1918*. Jyväskylä: Atena, 2017.

Liski, Virva. ””Sillä me painettiin akkunasta sisään aina silloin kun sotamies kääntyi toispäin” - Naisten selviytymisstrategiat Santahaminan punavankileirillä kesällä 1918”. *Historiallinen aikakauskirja*, 2/2018, 126–138.

McKeough, Andreas. *Kirjoittaen kerrottu sota*. Folkloristiikan väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2017.
<https://helda.helsinki.fi/items/340a3503-50c9-4074-b936-0befbb6ac340>

Paavolainen, Jaakko. *Vankileirit Suomessa 1918*. Helsinki: Tammi, 1971.

Peltonen, Ulla-Maija. *Muistin paikat – Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2003.

Peltonen, Ulla-Maija. ”Rajaton kokemus – näkökulmia toiseen tietoon” *Työväki ja kokemus*. toim. Kati Launis ja Marko Tikka. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2009, 11–26.

Portelli, Alessandro. ”Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?”. *Muistitietotutkimus – metodologisia kysymyksiä*, toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2006, 49–64.

Savolainen, Ulla ja Taavetti, Riikka. ”Muistitietotutkimus – Paikantumisia, eettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia”. *Muistitietotutkimuksen paikka – Teoriat, käytännöt ja muutos*, toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2022, 10–43.

Suni, Nina. *Aikas vahinkon tehnyt lysti: punavankien kokemukset ja selviytymiskeinot Hennalan, Riihimäen ja Suomenlinnan vankileireillä kirjeenvaihdon ja muistelmien valossa*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto, 2001.

Suodenjoki, Sami. ”Vankileirit”. *Sisällissodan pikkujättiläinen*. toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. Helsinki: WSOY, 2009, 335–355.

Tepora, Tuomas. ”Mystifioitu sota: uusiutumisen ja uhrin kokemus”. *Rikki revitty maa – Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. toim. Tuomas Tepora ja Aapo Roselius. Helsinki: Gaudeamus oy, 2018, 145–179.

Törrönen, Jukka. ”Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen”. *Toinen tieto – Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*, toim. Sakari Hänninen, Sakari, Jouko Karjalainen ja Tuukka Lahti. Lahti: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, 2005, 15–37

Ukkonen, Taina. *Menneisyyden tulkinta kertomalla - Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Folkloristiikan väitöskirja. Turun yliopisto. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura, 2000.

Muut lähteet

Lahden visuaalisten taiteiden museon verkkosivut (luettu 20.11.2025)

<https://www.malvamuseo.fi/julkinen-taide/eetu-salin/>

